COMUNA ZĂRAND

Denumiri.

Zărand: *Tothzarand, Magyarzarand, Naghzarand.*

Cintei: *Csintye, Csente, Koroscsente, Chyentye, Chente.*

Coordonate geografice:

Latitudine nordică: 46 grade, 24 minute și longitudine estică, 21 grade, 39 minute. Suprafață 72,55 kmp. Vecini: Seleuș - 7 km. la sud est; Chișineu Criș - 10 km. nord-vest.

Istorie

Epoca străveche și veche, urme arheologice.

În punctul Cherepțel, 2,5 km nord–est, între Cigher și Crișul Alb au fost identificate vestigii hallstattiene și daco-romane din secolele III–V d.Hr precum și urme materiale din secolele X-XII. La Bisericuță, 1,5 km. Nord-est de comună, într-o moviliță a fost descoperită o fortificație de pământ, înconjurată de două valuri de pământ și două șanțuri de apărare. Au fost identificate urmele unor construcții de piatră și cărămidă, precum și locuințe-bordei aparținând secolelor XIV-XVI.

Atestare documentară:

Zărand:

În veacul al IV-lea, fortificații romane controlau accesul la Dunărea mijlocie, inclusiv cele situate în zona Zarandului. Un val defensiv roman proteja accdesul în spațiul intracarpatic, de la nord la sud, pe aliniamentul aproximativ al localităților Roit, Cefa, Zarand, Chișineu –Criș, Șimand și Arad. Cercetările de teren din zona localității Zarand au permis constatarea că, valul defensiv roman târziu funcționa și la nord de Mureș, împotriva migratorilor. prin cercetările din 1966 și 1967 s-a observat că valul defensiv trece pe la vest de satul Zarand și are șanțul în partea de răsărit.

În 1203-1214 ținutul Zarandului s-a separat de comitatul Bihor devenind comitatul Zarand cu reședință în cetatea Szarand. În 1232 este pomenită cetatea Zărand (*Tothzarand*) în actele de hotărnicie ale regelui Ungariei, Andrei și ale fiului acestuia Bela, devenit rege. Cetatea a fost atestată arheologic la locul numit Cherepțel, lângă apa Cigherului.

Cintei: Prima mențiune documentară – 1391 - când este pomenit stăpânul moșiei Andreas de Chente.

Stăpânii feudali.

Fortificația de la Zărand, nu a fost cercetată prin săpături arhelogice sistematice, astfel încât nu se poate preciza cu certitudine cronologia acesteia. Materialul ceramic descoperit la suprafața solului, datează cel mai devreme din secolul al XI-lea. Fortificația de la punctul numit ”Cetate” din Zărand (județul Arad), se află în apropierea confluenței Crișului Alb cu Cigherul, dispunând de un singur val de pământ, cu șanțul adiacent în față, având, se pare, o formă patrulateră. Mențiunile documentare ale cetății nu sunt legate de fortificația propriu-zisă, ci de slujbașii ei și provin numia din prima jumătate a veacului al XIII-lea (1203, 1232), dar cetatea de pământ de la Zarand a funcționat și în secolul al XI-lea, chiar dacă importanța ei, comparativ cu alte cetăți reședință de comitate, pare să fi fost mai restrânsă. În cea mai mare parte, elementele de fortificare – valurile de pământ- au fost distruse cu ocazia construirii digului pentru valea Cigherului. Dar cetatea Zarandului nu-și validează însemnătatea după marea invazie tătaro-mongolă din 1241, când a fost distrusă.

Reședința comitatului Zarand în veacul al XIII-lea a fost în actuala comună Zărand.

Zărand: Primul proprietar a fost Cetatea Zărand. Comitele Nicolae, sec XIII. În anul 1390, la 14 august, Regele Sigismund al Ungariei acordă sub formă de donație „villages” Zarand lui Ladislas, comite de Timiș. 1397 posesiune Banffy. După 1566 pământurile Zarandului intră în posesiune turcească. După cucerirea austriacă, în 1745, Zărandul intră în

stăpânirea familiei Bibics. De la începutul secolului al XIX-lea stăpână este familia Contelui Edelsheim, până la 1918

Cintei: 1391 posesiune Andreas de Chente, pomenit până în 1510. În 1465 are proprietăți și familia Variasy. În 1510 moșia de la Cintei este dăruită de rege nobilului Doczy. În 1618 este pomenit ca stăpân I. Vadasz, iar în 1645 Simandye și Jeneye". În timpul stăpânirii turcești în zonă sunt stăpâni spahii turci. Din 1732 Cinteiul face parte din domeniul Mutina. Erariul (Statul austriac) preia domeniul, inclusiv Cinteiul în 1760. În 1818 Erariul vinde Cinteiul arhiducelui Iosif de Habsburg, a cărui familie îl stăpânește până în 1919. Sediul posesiunilor se afla la Dohangia.

Evenimente.

În primăvara anului 1241 tătarii cuceresc castrul Zarand. Locuitorii din Cintei împreună cu cei din Nădab atacă, în 1510, pe administratorul domeniului Doczy, care transporta dijma de porci la Zădăreni, luându-și înapoi animalele. Răsculații lui Gheorghe Doja trec prin Cintei și Zărand și mulți dintre locuitori li s-au alăturat. La Cintei și Zărand a acționat în 1527 răsculații conduși de Ivan Nenada. În noiembrie 1528 turcii trec prin Cintei - Zărand spre cetatea de la Șiria. După dezastrul maghiar din 1541 în luptele cu turcii, Zărandul va face parte din Principatul Transilvaniei. După cucerirea turcească din 1566, Zărandul și Cinteiul vor face parte din nahia Zărand, sangeacul Arad. Cele două sate trec în 1595 în administrația Principatului Transilvănean dar turcii le fefuiesc în 1596 și 1598. În 1636 turcii din Gyula trec prin Cintei și Zărand în drumul spre Pâncota. Din 1658 Zărandul și Cinteiul vor intra din nou în stăpânire turcească. Austria va cuceri definitiv zona după 1693, iar Zărandul va face parte din plasa Zărand. Zărăndanii se alătură în 1703 curuților conduși de Racoczy împotriva lobonților. Circa 300 de zărăndeni și cinteieni au luat parte la confruntarea cu trupele revoluționare maghiare de la Pădureni, din 9 septembrie 1848. Răzvrătiri în 1860 ale locuitorilor pentru impunerea unor notari români. Telegramă de solidaritate cu memorandiștii, trimisă de zărăndeni, datată la 7 mai 1894. Aproape 4000 de oameni din Zărand și împrejurimi îi fac, în 15 mai 1910, în centrul satului, o primire entuziastă poetului Octavian Goga, aflat în campanie electorală. În 1-3 noiembrie 1918 țăranii din Zărand atacă castelul contelui Edelsheim, clădirea jandarmeriei este devastată iar învățătorul alungat din sat. În 23 și respectiv 24 aprilie (zilele de de Paști) 1919 sunt eliberate satele comunei de unități ale Diviziei 1 Vânători de munte, conduse de col. Paul Pretorian. Au fost omorâți cinci locuitori din Cintei de trupele maghiare în retragere.

Demografie:

Zărand: 1536, 18 sesii iobăgești (o sesie cuprinde în medie 4 case și în fiecare casă trăind, în medie, 5 membri ai familiei). 1567-1579 – 47 respectiv 38 familii; 1715-1720 - 53 respectiv 44 familii. 1746 – 156 familii; 1771 – 193 familii; 1828 - 329 familii de țărani și 1 meșteșugar; 1851 – 2155 locuitori; 1869 – 2973 locuitori; 1880 – 2720 locuitori; 1890 – 2933 locuitori; 1900 – 3168 locuitori; 1910 – 3479 locuitori; 1922 – 3057 locuitori; 1930 – 3481 locuitori (859 gospodării) din care: români – 3299, unguri – 30, germani – 11, țigani – 134); 1941 – 3012 locuitori (808 case); 2006 – 1429 locuitori.

Cintei: 1561 – 12 sesii iobăgești; 1715-1720 – 45 respectiv 26 familii; 1746 – 137 familii; 1771-1786 – 203 familii; 1800 – 204 familii; 1828 – 240 familii; 1851 – 1420 locuitori; 1869 – 1504 locuitori; 1880 – 1127 locuitori (populația a scăzut din cauza epidemiei de holeră); 1890 – 1291 locuitori; 1900 – 1369 locuitori; 1910 – 1781 locuitori; 1922 – 1743 locuitori; 1930 – 1668 persoane; 1941 – 1683 persoane; 1966 – 1582 persoane; 2006 – 1245 persoane.

Populația din cele două sate luate împreună înainte de 1968: 1956 - 4529 locuitori; 1966 - 4030 locuitori.

Comuna Zărand: Recensământ 2011 – 2505 locuitori (2418 români, 4 maghiari, 82 romi și alții). Locuințe – 968, gospodării – 769.

Biserica.

Zărand. În 1332 este pomenit, la Zărand, preotul Ioan plătitor de dijme papale. În 1499 documentele îl pomenesc pe preotul Luca. Biserica ortodoxă din Zărand este pomenită pentru prima dată în 1659. Conscripția Episcopului Sinesie Jivanovici menționează biserica cu hramul Sf. Mc. Dimitrie „lipită, văruită și nu demult reparată". În anul 1852 vechea biserică a fost demolată și înlocuită cu actuala biserică din cărămidă. Noua biserică a fost sfințită în 1855 de Episcopul Procopie Ivașcovici. Carte veche bisericească: Cazania lui Varlaam.

Cintei: La începutul secolului al XVIII, existau două biserici, una din grădele, veche și ruinată, a doua din lemn cu hramul „Înălțarea Domnului", sfințită la 6 iunie 1755. În 1866 s-a termniat construcția actualei biserici din cărămidă. Între preoți s-a remarcat Ioan Iancu, 1825-1907, militant pentru credința ortodoxă și autonomie națională. La începutul anilor 30 din secolul XX ia ființă mișcarea penticostală în cele două sate, Cintei și Zărand, dar care sunt în ilegalitate. După Al Doilea război mondial la Zărand vor apărea primii credincioși baptiști care vor construi în 1923 prima biserică iar cea actuală a fost construită în 205-206. La mijlocul deceniului al III-lea al secolului XX va lua ființă și prima adunare penticostală la Zărand. Prima biserică penticostală la Cintei s-a construit în 1955-1956, iar în 11 iunie 2000 s-a inaugurat actualul lăcaș al bisericii. În 1999 s-a construit o biserică nouă penticostală și la Zărand.

Școala

Cintei: În anul 1755 a luat ființă la Cintei una din primele 15 școli confesionale românești din Comitatul Aradului. Școala funcționa într-o casă închiriată, acoperită cu paie. În 1820 exista o școală nou construită. În anul școlar 1779 au frecventat școala între 30-40 elevi, în 1811 au fost înregistrați 21 elevi. În anul școlar 1842-1843 au fost școlarizați 25 elevi; 1852 – 40 elevi; 1868 – 23 elevi; 873 - 55 băieți și 5 fete; 1880-1881 – 69 elevi, 1904 - 1905 – 40 băieți și 49 fete. Au fost prezenți la examen 70 copii. În 1929 s-a construit o clădire nouă de școală, din cărămidă, cu cinci săli de clasă. Grădinița de copii de la Cintei a fost deschisă în 1951 iar între 1969-1971 s-a construit un nou lăcaș de școală, cu 4 săli de clasă și un laborator. În anul școlar 1997-1998 au fost înscriși la cursuri școlare și grădiniță 131 elevi.

Zărand: Contractul pentru școala confesională ortodoxă a fost aprobat în 1789. În 1811 cursurile școlare erau frecventate de 14 copii, iar în 1822 de 28 copii dintr-un total de 106 copii de vârstă școlară. În 1841-1842 erau înscriși 20 de copii din sat iar localul era în stare bună. 1852 – 48 elevi. 1864 – înscriși 230, frecvenți 67. Școala actuală este construită la sfârșitul anilor 60 ai secolului XX. În anul 1895 se înființează Școala Elementară de stat care în 1909-1910 avea 16 elevi maghiari, 3 germani și 89 români, în total 108 elevi. La recensământul din 1910 erau în Cintei 28, 91% populație alfabetizată iar în Zărand procentul era de de 23,16%. La sfârșitul anilor 60 ai secolului XX s-a construit o nouă clădire a școlii de 8 ani.

Personalități

Notarul **Ioane Budai**, din Zărand, este ales în anii 80 ai secolului al XIX-lea în Comitetul de Conducere al Partidului Național Român.

Ioan Iancu (1825-1907), preot paroh în Cintei, militand naționalist.

Cornel Iancu (n. 30 mai 1876), avocat, apărător al răsculaților țărani de la Șepreuș, membru în Consiliul Național al Partidului Național Român, delegat la Alba Iulia, membru în Sfatul Țării, deputat în Parlamentul României.

Staubesand Cristian (n. 4 aug 1878 în Zărand), avocat, dr. în științe juridice.

Partenie Crișan (1880-1920) poet și inventator țăran.

Ioan Jivan, președintele Consiliului Nțaíonal Român al comunei Cintei.

Petru Șerban (1914-1941), erou de război, mort la Odesa în 7 august 1941, decorat cu Ordinul „Coroana României".

Gheorghe Gârbovan (n. 1947 în Zărand), inginer și jurist, prefect al Aradului între 1990-1991.

Florea Lucaci, (n. 1 iunie 1950 în Zărand), prof. univ. dr, conducător de doctorat în domeniul filosofie la Universitatea de vest din Timișoara. Domenii de activitate: Filosofia creației, istoria filosofiei, logică și argumentație hermeneutică. **Lucrări publicate**: *Creație si umanism*, Editura Facla, Timisoara, 1989; *Creație si ființare. Un temei în ontologia umanului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002; *Propoziții biblice. Interpretări logico-filosofice*, Editura Eikon, Cluj–Napoca, 2005; *Avatarul ideii de absolut. De la Kant la filosofia limbajului*, Editura UniversităŃii „Aurel Vlaicu", Arad, 2002; *Ființa. De la Parmenides la începuturile filosofiei crestine*, Editura Universității „AurelVlaicu", Arad, 2006.

Petru Lucaci, medic. dr. director al unei fundații româno-americane, conduce numeroase activități caritabile, inclusiv un orfelinat la Beiuș.

Economie și societate.

În 1177 sunt menționate morile aparținând castrului Zarand. Zăandul figurează pe lista dijmelor papale din 1332-1337 ca localitate subordonată târgului Pâncota. În secolele XIV-XV este menționată o mică fortăreață nobiliară la Zărand, construită în stil gotic. La Zărand sunt pomenite târguri încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și ele se desfășoară în lunile februarie, iunie, august, decembrie. Lunea era zi de piață.După 1744 Cinteiul va deveni district iar judecătoria se va stabili la Zărand, unde se va înființa, după 1848, și un post de jandarmi. Până în 1875 la Cintei va funcționa și Pretura. Tot la Cintei se va desfășura în 1746 Congregația comitatensă care va examina o reclamație a Episcopului ortodox. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au loc mari lucrări de îndiguire ale Crișului Alb și Cigherului. Alte importante lucrări de îndiguire au loc între 1863-1864 și după marile inundații din 1889-1890.

La marginea hotarelor celor două sate se construiește între 1833-1840 Canalul Morilor. După 1800 locuitorii Zărandului sunt strămutați pe actualul amplasament. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea Arhiducele Iosif de Habsburg construiește la Dohangia (în hotarul dintre Cintei și Nădab) o mare fermă agricolă, dotată cu mașini agricole moderne. În anii 1871-1873 a avut loc în cele două sate o mare epidemie de holeră. Populația Cinteiului scade în doi ani cu 222 persoane. În anul 1896 are loc o mare epidemie de pestă porcină și mor aproape toți porcii. Greve ale secerișului în vara anului 1903, iar în fața primăriei din Zărand are loc o mare manifestație de protest. Cooperativa de consum se înființează în 1946. CAP Zărand ia ființă în 8 aprilie 1956, iar cel din Cintei în 20 octombrie 1952. Căminul cultural din Cintei a fost constuit în 1953 și tot atunci a luat ființă dispensarul medical. Între 1955-1956 a fost introdus curentul electric. Comuna Cintei intră, începând cu anul 1968, în componența comunei Zărand.

Etnografie și folclor.

Cinteiul și Zărandul aparțin zonei de câmpie a ținutului Zărand, subzona Chișineu Criș. Portul: toate femeile măritate din cele două sate aveau capul acoperit cu cârpă legată sub bărbie. Femeile bătrâne umblau numai cu cârpe negre. La Cintei fmeile îmbrăcau mai multe poale și mai multe rochii (sumne). Sumanele erau ornamentate cu postav roșu și albastru. În picioare purtau papuci cu tureac. Țăranii în vârstă purtau plete, iar cei mai tineri purtau părul tuns surt. Vara capul era acoperit cu cloape din postav sau paie. Vara se purtau izmene largi. Cămășile erau scurte, trecute peste izmene. În Cintei motivele geometrice erau plasate pe pieptul cămășii. Iarna bărbații purtau cioareci, cojoc sau pieptar și suman. Încălțările erau din opinci. Jocuri specifice la Cintei și Zărand: Piperu și Piparca. Un dans complet era format din „Rarul" - „Ghesul" - „Pe loc". Un obicei specific era punerea fetei în joc, după terminarea școlii. La un an după punerea în joc fetele se dezveleau și își făceau o pieptănătură specifică.

Monumente

Monumentele eroilor din Primul Război Mondial și cel de Al Doilea Război Mondial.

Obiective turistice și de agrement: ruinele cetății Zarandului**,** pescuit pe Cigher și Crișul Alb.

Bibliografie

Ban, Livius, *Comună între oppidum și sat, centrul pământului natal*, Editura Carmel Print&Design, Arad, 2019.

Bulboacă, Sorin, *Comitatul Zarand în timpul Arpadienilor*, în ****Administraţie românească arădeană. Studii şi comunicări* (coord. Doru Sinaci, Emil Arbonie), vol. III, Editura ”Vasile Goldiş” University Press, Arad, 2011.

Colta, Elena Rodica *Portul popular din județul Arad*, Editura Etnologică, București 2014.

Cosma, Călin *Fortificații din secolele X-XI din vestul și nord-vestul României. Considerații privind stadiul actual al cercetărilor*, în ”Acta Musei Porolissensis”, XXIII, vol. I, Zalău, 2000.

Lucaci, Florica, *Monografia localității Zărand*, lucrare dactiolografiată, 1982.

Lucaci, Florin, *M-am născut în Zărand*, Arad, 2019.

Meszar, Marius Răzvan, *Reforma agrară din anul 1921*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2014.

Nistor, Viorel, *Folclor coregrafic*, vol I, Editura Muzicală, București 1991.

****Recensământul general al populației*, rezultate la 31 decembrie 1930.

***Recensămintele populației de pe siteurile care apar pe internet.

Roz, Alexandru, *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad, 1918. Acte și documente*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993.

Tomole, Ioan, *Românii din Crișana, Sălaj și Sătmar în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea*, Editura Gutinul, Baia Mare,1999.

Tuleu, Ioan Valeriu, *Cintei, satul dintre bălți*, Editura Viața Arădeană, 2008.

Tuleu, Ioan Valeriu, *Seleuș: nouă secole de istorie*, Editura Mirador, Arad, 2018.

Ioan Tuleu